

Centenar Aurel A. Decei

VIRGILIU Z. TEODORESCU

Pe plaiurile de la poalele munților Cindrelului s-a înregistrat, la 15 aprilie 1905, în localitatea Gura Râului, nașterea lui Aurel Decei, viitorul specialist orientalist întru ale istoriei, predilect al studierii relațiilor româno-otomane. Părinți i-au fost: Aurel Decei, notar comunal, și Ioana, născută Arseniu.

Pentru a ajunge în această ipostază de ilustru om de știință au fost necesari anii de studii începuți la Sibiu, continuați la Blaj și Alba Iulia (1918-1922). Au fost anii când a trăit din plin evenimentele, suferințele care au condus, treaptă de treaptă, la realizarea Marii Uniri. Interesul pentru învățătură l-a purtat apoi în centrul universitar „Regele Ferdinand I” de la Cluj unde, între 1923 - 1927, a avut posibilitatea să

preia cunoștințele celor care i-au fost îndrumători. Peste ani, evocând perioada studenției, enunța cu un respect deosebit pe cei care i-au fost demne călăuze, pomenind adeseori pe iluștri profesori, istoricii: Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Alexandru Lapedatu, Nicolae Bănescu, Dimitrie Teodorescu, Constantin Marinescu și Emil Panaitescu. De o selectă îndrumare s-a bucurat și în studierea limbii române, avându-i ca dascăli pe: Gheorghe Bogdan-Duică, Nicolae Drăganu, George Giglea. Cursurile l-au condus la luarea, în 1927, a licenței în istorie și, secundar, limba română. Au fost anii când a avut prilejul să înțeleagă că multe, foarte multe aspecte revendicau a fi elucidate prin cunoașterea mărturiilor din țară și mai ales din străinătate, aflate în locuri mai mult sau mai puțin accesibile, de multe ori fiind o piedică pentru cel interesat prin chiar modul de realizare sumară a evidențelor fondurilor și colecțiilor respective. O dovediseră remarcabilele rezultate raportate de Constantin Esarcu, Marcu Beza, Nicolae Iorga ș.a. care, prin asidue cercetări, reușiseră să depisteze semnificative

informații, relevând modul cum o serie de evenimente din țările române au fost cunoscute, apreciate de lumea europeană și orientală. Ca atare, drumurile cunoașterii, ale specializării l-au purtat la Roma, Paris, Istanbul. O bursă i-a facilitat timp de doi ani studiul la Roma în cadrul Școlii Române – Academia di Romania – prilej de a pătrunde în tezaurul Arhivelor italiene, dar și a frecventării unor cursuri la Universitatea din Roma. Au urmat anii de muncă în Arhive, dar și de carieră didactică la Turnu Severin, inclusiv universitară la Cluj. Anii de specializare la Istanbul, apoi la Paris și Berlin, l-au familiarizat cu limbile turcă, arabă, persană. Anturajul unor somități ale cercetării limbilor orientale și a celei istorice l-a antrenat într-o consecventă depistare a izvoarelor, a conexiunilor care să-i permită analitic studierea evenimentelor în care teritoriul carpato-dunăreano-pontic era nemijlocit implicat.

În 1937, a prezentat la Cluj, ca teză de doctorat, tema *Români din secolul al IX-lea până în secolul al XIII în lumina izvoarelor armenesti*. A fost un nou prilej de afirmare a cunoștințelor dobândite, modul de abordare, acribia care-i caracteriza fiecare studiu elaborat.

Cercetările întreprinse l-au definit ca un sânguincios, tenace și mai ales pedant orientalist preocupat a găsi, traduce și interpreta acele izvoare ale cancelariilor care, într-o împrejurare sau alta, aveau în vedere locuri, oameni și fapte de pe plaiurile românești. Exemplificăm prin citarea studiului publicat în 1936: *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardizi*, edificator asupra unor relevante aspecte ale secolului al XI-lea, sau textul tezei de doctorat din 1937, publicat în anul 1939, precum și *Versiunea turcească a confesiunii patriarhului Ghenadie Scholorios–Scrisă la cererea sultanului Mehmet II*, studiu publicat în 1940. „Revista Istorică Română” i-a publicat, în 1946, studiul *Oastea lui Iancu Huniade înainte de bătălia de la Kossovo (1448). Scrisoarea lui Pasquale de Sorge*.

Evenimentele care au urmat celui de-al Doilea Război Mondial îl vor găsi în afara spațiului național, reacționând față de totala imixtiune a eliberatorilor ocupanți. Pentru Aurel Decei au fost anii de intensă muncă de cercetare, dar și de reacție civică față de cele ce se petreceau pe plaiurile românești, în condițiile prefacerilor impuse pe drumul sovietizării pentru o totală integrare în procesul de globalizare a lagărului socialist.

Din 1940, Aurel Decei a fost încadrat în activitatea diplomatică, desfășurând o prestigioasă muncă în anii războiului, când a fost consilier de presă al Legației României din Ankara, funcție deținută până în 1947, când a fost rechemat în țară. A fost momentul când și-a manifestat totalul dezacord cu samavolniciile ce se petreceau în țară, refuzând să dea curs ordinului, rămânând astfel în străinătate pentru a-și continua cercetările științifice și, totodată, pentru a acționa împotriva regimului politic impus României de către U.R.S.S. Au fost deranjante pentru regimul instaurat în România reacțiile Consiliului Național

Român, care monitoriza și demasca flagrantele acte de încălcare a drepturilor omului. Aurel Decei a fost unul din activii demascatori, inclusiv în cadrul emisiunilor postului de radio „Europa liberă”. Diversele și persuasivele rechemări în țară s-au lovit de refuzul categoric al istoricului de a servi unui asemenea regim. Redăm câteva reacții: la 8 aprilie 1956, în dialogul cu emisarului Gh. Pele enunța: „Eu nu pot trăi într-o asemenea atmosferă contrară științei, o atmosferă politică, comunistă ... Fiind profesor, nu mă pot coborî la rușinea ce se impune azi în țară la noi de a face arheologie – eu, turcologie – marxistă, stalinistă etc. După cum nici înainte vreme n-aș fi putut cita într-un studiu de-al meu istoric din *Mein Kampf* a lui Hitler sau din *Pentru legionari* a lui Zelea-Codreanu, tot așa nu pot accepta să-mi fasonez gândirea și părerile după linia Moscovei ...”. În cursul discuției cu Gh. Pele acesta apela la sentimentele lui Aurel Decei, revendicându-i contribuția pentru „ca să-ți servești țara, pe care știi că o iubești”. Replica a fost promptă și definitorie a crezului omului de știință patriot: „...eu acum, ca român liber, îmi servesc țara... Ba încă afirm că o servesc mai bine aici, afară, susținând flacăra românismului ... Lucrez și științific în cadrul Fundației Universitare «Regele Carol I» de la Paris, în alte reviste, la congrese internaționale... Când vâlul care a căzut peste țara mea se va ridica, atunci mă voi întoarce. Acum eu lucrez aici, în lumea liberă, ca să fac să nu se uite că există o Românie, care nu vrea nici comunism, nici ruși la ea acasă ...”

Insistentele demersuri au continuat și la 17 iunie 1956. Atunci Aurel Decei i-a replicat consulului Aurel Ștefănescu: „...într-adevăr, acum fac acest lucru pentru țara mea, pentru adevărata mea țară. Am publicat multe lucrări istorice, colaborez la *Islâm Ansiklopedisi* și, mai nou, la *Türk Ansiklopedisi*, precum și la noua ediție a *Enciclopediei Islamului* de la Oxford...”

Era o concludentă conduită a verticalității conștiinței și, ca atare, reacția regimului oprimator din România acelor ani a fost aducerea sa în țară, prin răpire. Atent supravegheat de mâna prelungită a organelor represive, Aurel Decei a fost efectiv smuls din lumea sa și readus în țară. „Scena” a constituit-o divizatul Berlin, de unde a fost adus în sectorul răsăritean, al Republicii Democratice Germane, pentru a fi „expediat” la București, anchetat, judecat și condamnat.

Refuzul de a colabora cu regimul a fost calificat ca act de „înalță trădare” și condamnat, prin justiția „poporului”, la pedeapsa capitală. La 25 martie 1960 situația lui Aurel Decei a fost inclusă pe o listă cu alți condamnați din rândurile răufăcătorilor. Tabelul și dosarele au fost „dezbătute” în cadrul Prezidiului Marii Adunări Naționale, ajungându-se la actul de „clementă”, fiindu-i comutată pedeapsa lui Aurel Decei la muncă silnică pe viață. A intervenit reacția promptă a Occidentului, care a condiționat dialogul cu exponenții regimului din România de eliberarea omului de știință.

Menționăm câteva din misiunile pe care și le-a asumat și îndeplinit exemplar în anii exilului: Consiliul Național Român l-a acreditat, în 1950, pe Aurel Decei ca reprezentant în Turcia. Aurel Decei a fost membru fondator al Societății Internaționale a Orientaliștilor, activitatea promovându-l în anul 1957 în onoranta funcție de vicepreședinte.

Din 1954 a fost cooptat ca membru al Societății Orientaliștilor englezi.

În 1955 devenise și consilier al Secției istorice a Academiei Internaționale Libere de Științe și Litere. Aceste prezențe, benefice pentru știință și onorante pentru cel format în școala românească, au fost blocate în momentul dispariției sale din lumea liberă.

După eliberarea și integrarea lui Aurel Decei în munca de cercetare din România „socialistă” o convenție tacită era la ordinea zilei, eventualii interlocutori evitând subiectul „tabu” referitor la „readucerea” lui în țară și la tratamentul de care a beneficiat. Cert a fost pentru toți modul cum cunoștințele dobândite căuta să le ofere, călăuzitor, celor porniți pe drumul cercetării. Au fost anii când Aurel Decei a desfășurat o laborioasă activitate atât la Arhivele Statului, cât și, ulterior, la Institutul de Istorie „N. Iorga”, exemplul personal, dialogurile, recomandările bibliografice fiind o efectivă îndrumare metodologică pentru mai tinerii companioni. Au fost anii când i s-au publicat, în 1967, studiile referitoare la teme ca: *Documente din Arhiva Vaticanului privind anul 1595*, și *Memoriul (Supplex Libellus) lui I. Inochentie Micu Klein către regina Maria Tereza, din anul 1744*; în 1968: *Procesele verbale ale ședințelor Consiliului Național Român din Deva și alte documente privind comitatul Hunedoara în anii 1918-1919*; în 1969: *38 de cărți manuscrise arabe și turcești în Arhivele Statului din Craiova*; *La ville de Sibiu dans les sources historiques turques*; în 1973: *L'invasion des Tatars de 1241/1242 dans nos régions selon la Djâmi ot – Tevârikh de Fazlol-lâh Râsid Od-Din*; în 1974: *Aloisio Gritti în slujba sultanului Süleiman Kanunî după unele documente turcești inedite*. Și câte alte multe nu-i erau în atenție, dar a intervenit fatidicul moment de la 24 aprilie 1976, când, la București, firul vieții acestui poliglot, specialist în istoria orientală, dar în primul rând un OM de mare simțire, s-a rupt, părăsindu-ne.

Am avut în câteva împrejurări prilejul să-i fiu în preajmă, audiindu-l prezentând imensitatea izvoarelor care ne pot clarifica aspecte încă neelucidate sau controversate din zbuciumata istorie a plaiurilor românești. Pedant cu propriile sale scrieri, recomanda celor mai tineri modul cum, cu mult tact, se pot desfereca „uși și lacăte” pentru a ajunge la aceste mărturii. Cerințele erau multiple pentru o bună reușită: de la cunoașterea limbii și istoriei creatorului, la modul cum dialoghezi cu urmașii, cartea de vizită fiindu-ți cele deja publicate, reflectând respectul pentru înaintașii acestora.

La centenarul nașterii istoricului Aurel Decei, considerăm ca o firească misiune reunirea celor elaborate de omul de știință, editate și cele rămase în

manuscris, într-un volum omagial, act care ar constitui expresia recunoștinței și facilitării cunoașterii și integrării în cercetare a celor ce i-au fost în atenție. Concomitent, considerăm că publicarea dosarului creat de organele de urmărire ar fi relevant și, de ce nu, poate inspirator pentru cinematografia românească în realizarea unui film de acțiune și suspans.

La momentul decesului lui Aurel Decei multe semne de întrebare reclamau o clarificare. Au trecut anii și câteva salutare contribuții au condus la o elucidare parțială a cazului „Aurel Decei”. Amintim, în acest sens lucrările:

Aurel Decei, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, 412 p. Cuvântul înainte semnat de Virgil Ciocâltan include sumare date referitoare la anii de formare a lui Aurel Decei ca om de știință.

Damaschin Mioc, în: *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 121-122.

Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc*. Autorul abordează și cazul „Decei”.

D. Tănăsescu, *Aurel Decei – „dușman al poporului”*, în „Magazin Istoric”, București, anul XXXII, nr.7(376) iulie 1998, p. 39, 41.

Dr. Ion Calafeteanu, *Aurel Decei nu crede în promisiuni*, în „Magazin Istoric”, București, anul XXXIV, nr.7 (400) iulie 2000, p. 11-14.

Dr. Ion Calafeteanu, *Cazul Decei și Doamna X*, în „Magazin Istoric”, București, anul XXXVII, nr.7 (436) iulie 2003, p. 5-10.